

УДК 378.147.091.3:005.332.4

Г. М. МОРОЗ

викладач

Лінгвістичний центр факультету іноземних мов
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФАХІВЦЯ» ЯК УМОВИ ЙОГО УСПІХУ НА РИНКУ ПРАЦІ

Працівники адміністрації ВНЗ конкурентоспроможність майбутнього фахівця оцінюють як можливість його якомога ширшої самореалізації на ринку праці, для цього він має бути мобільним, що дозволяє йому реагувати на зміни у науці, та мати психологічну й комунікативну компетентність.

Конкурентоспроможність у своїй суті є феноменом, спрямованим на досягнення найвищої якості благ для людини, яка, власне, вступає у конкуренцію за них (блага) з іншими претендентами – коли йдеться про конкурентоспроможність особистості, то найбільш активно розглядаються не кінцеві результати її діяльності, а вміння вистояти й перемогти в конкурентній боротьбі.

В. І. Андреев

У статті проаналізовано сутність поняття «конкурентоспроможність фахівця» як умови його успіху на ринку праці та «конкуренція» – одна з найважливіших складових ринкової економіки з точки зору економістів як поведінкова категорія, як змагання між суб'єктами, як суперництво між старим та новим, а також інноваційними ідеями. Тільки ці конкуренти можуть бути успішні в досягненні цієї мети – які мають відповідні професійні ресурси: знання, уміння, якості, мотиви, високий рівень професійної активності. Особистість має бути спрямована на себе, бо вона повинна володіти новим стилем мислення, бути здатною планувати та організовувати свою діяльність, саме так відбувається розвиток рефлексивної особистості.

Ключові слова: конкурентоспроможний фахівець, конкуренція, суперництво, конкурентоспроможна особистість, рефлексія, самореалізація та саморозвиток особистості, самодіагностика особистісних якостей.

Сьогодні вирішення проблеми «конкурентоспроможність фахівця» зумовлено необхідністю реалізації основних напрямів розвитку вищої освіти в Україні, серед яких одним із пріоритетних є створення педагогічного підґрунтя для якісної професійної підготовки майбутніх фахівців із числа студентів будь-якого вищого навчального закладу як іноземних, так і місцевих, як умови набуття конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [6, с. 7]. І далі: «Якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає

стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [6, с. 8].

На сучасному етапі розвитку України актуальним є питання професіоналізму в усіх галузях суспільного життя. Сучасній галузі потрібен фахівець, який здатен максимально використовувати свій потенціал, виявляти гнучкість, конкурентоспроможність. Основним показником рівня кваліфікації будь-якого сучасного фахівця є його професійна компетентність.

У межах економічних наук О. Дідківська, О. Бачинська, Н. Верхоглядова, Р. Камишніков, В. Ожегов, М. Мовчан, В. Німчук, В. Клічак, С. Батишев розглядають професійну конкурентоспроможність як фактор зайнятості, технічного оновлення виробництва та підвищення його ефективності, що зумовлений здатністю фахівця здійснювати різні переміщення в загальному виробництві, готовність до змін професійної віднесеності, місця проживання.

Отже, акцентування уваги на важливому аспекті конкурентоспроможності, що виявляється в актуалізації свідомості людини необхідності професійного самовдосконалення, щоб бути професійно спроможним, і у факторі діяльності, що детермінує бажання фахівця бути причетним до професійних заходів, вимагає дослідження цього необхідного професійного утворення у зв'язку з інноваційними процесами, які відбуваються в межах певних професійних середовищ.

Мета статті – визначити поняття «конкуренція» та «конкурентоспроможність фахівця», наявність яких необхідна майбутнім фахівцям для успішного змагання на ринку праці.

Конкуренція – одна з найголовніших складових ринкової економіки. Поняття «конкуренція» має латинське походження (з латинської мови *conspicere* – бігти разом) та означає суперництво, боротьбу, зіткнення, змагання. Уперше цей термін був обґрунтований А. Смітом. Він ототожнював конкуренцію з «невідомою рукою» – автоматично рівноважним механізмом ринку. І, якщо врахувати, що центральним мотивом знаменитої праці ученого «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) є дія «невидимої руки», зрозуміло, якого значення А. Сміт надавав конкуренції як чиннику, що регулює відповідальність приватних і загальних інвесторів [9, с. 15].

Нобелівський лауреат з економіки, 1974 р., австрійський вчений Фрідріх А. фон Хайек [10, с. 8] зазначає, що конкуренція – це процес, за допомогою якого люди одержують і передають знання. На його думку, на ринку тільки завдяки конкуренції приховане стає явним. Конкуренція приводить до кращого використання здатностей і знань.

У дослідженні з'ясовано, що сьогодні наука, освіта й ринок праці є взаємопов'язаними. Отже, потрібне спрямування освіти на формування особистості, здатної до конкуренції, яка є невід'ємним складником суспільного життя.

Конкуренція – це суперництво між виробниками товарів і послуг за ринок збуту, завоювання певного сегмента ринку, це змагання за максимальне збільшення власних переваг у володінні обмеженими благами: конкуренція є рушійною силою розвитку суб'єктів професійної діяльності, супроводжується їхнім взаємним розвитком, зміною їхньої поведінки, діяльності, відносин, установок. Тільки ті конкуренти можуть бути успішні в досягненні цієї мети, які мають відповідні професійні ресурси: знання, уміння, якості, мотиви, високий рівень професійної активності. Особистість має бути спрямована на себе, бо вона повинна володіти новим стилем мислення, бути здатною планувати та організовувати свою діяльність, саме так відбувається розвиток рефлексивної особистості.

Особистість вважають конкурентоспроможною, коли вона відповідає професійним та соціальним вимогам і має позитивні риси характеру. Конкурентоспроможність розглядають на рівні виробника, вона являє собою ступінь переваги або відставання виробника по відношенню до інших учасників – конкурентів на відповідному ринку. Крім того, конкурентоспроможність визначають як властивість об'єкта, що характеризує ступінь задоволення потреб споживачів порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на ринку.

Комплексна характеристика конкурентоспроможності особистості інтегральна, динамічна, дає їй змогу реалізовувати себе в умовах суперництва в розв'язанні професійних і життєвих завдань – сприяє здоланню невизначеності, виявляється в умовах виконання професійних завдань, дає можливість відповідати вимогам ринку.

Продуктом освітньої діяльності є особистість, яка має бути компетентною за професійним призначенням, що означає, що в неї є знання, вміння, навички для її сфери діяльності.

Конкурентоспроможність працівника на внутрішньому ринку праці – вміння виявити та використати особистісні, професійні та ділові якості, швидше й краще за інших працівників реалізувати власний потенціал за конкретних умов діяльності підприємства, що дає можливість отримувати відповідну винагороду, досягати певного соціального статусу та забезпечити надійність свого службового становища і професійного зростання [5, с. 19].

Конкурентоспроможність фахівця – це відповідність як трудовим вимогам, так і попиту продавця, критеріям та мінливим вимогам ринку праці стосовно професійно-освітнього рівня, кваліфікації, статі, ділових та особистих якостей порівняно з іншими працівниками. Від рівня конкурентоспроможності залежить специфіка трудового потенціалу за ринкових умов.

Конкурентоспроможність фахівця визначають як складну, багаторівневу властивість, яка дає змогу особистості відповідно до її індивідуальних здібностей, потреб і інтересів брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Отже, конкурентоспроможність фахівця показує, якою мірою його професійні, кваліфікаційні, фізіологічні, соціально-побутові характеристики відпові-

дають умовам його найму на ринку праці, що відображають кон'юнктуру попиту та пропозиції на фахівців певної якості. Від рівня конкурентоспроможності залежить специфіка трудового матеріалу за ринкових умов.

Проблема конкурентоспроможності відображена в публікаціях як зарубіжних, так і вітчизняних учених: І. Акімової, Х. Брайана, В. Василенка, Л. Кривеги, К. Мак-Кі, О. Мельник, Р. Пейса, М. Портера, Р. Розена, І. Савченка, С. Сессіон-Робінсона, Б. Скотта, Т. Ткаченко, Р. Фатхутдінова, Т. Хамела та ін. Є праці, присвячені виявленню сутності конкурентоспроможності майбутніх фахівців (С. Рачин, Є. Холодцев, Д. Чернилевський, С. Широкобоков, Р. Файхутдінов), структури конкурентоспроможних якостей особистості (В. Андреев, Н. Борисов, А. Марков, Л. Мітіна), особливостей розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців будь-якої галузі в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі (А. Ангеловський, С. Борисенко, І. Саратцева та ін.).

Таким чином, конкурентоспроможний фахівець має бути носієм прагнення до здобуття сучасних знань, утілення їх у життєві стратегії. Саме знання є фундаментальним підґрунтям конкурентоспроможності, а саме її головним джерелом. Людина має моделювати власну поведінку відповідно до сформульованих завдань та умов ситуації, якщо в неї є активно засвоєвані знання та дії. Конкурентоспроможний фахівець має самостійно приймати рішення, бути впевненим, протистояти тиску групи та наказів, індивідуалістичним у стилі діяльності. Конкурентоспроможний фахівець повинен бути творчим – мати схильність до новизни, змагання, виклику, допитливості, розмаїття ідей, бо лише творча свобода дозволить людині змінювати умови життя, саму себе та навколишній світ.

Для досягнення високого рівня конкурентоспроможності майбутній фахівець повинен мати високорозвинений емоційний інтелект, який дослідники (С. Каган, Г. Оллпорт, Е. Торндайк) розглядають як нову динамічну рису особистості, яка має диспозиційні компоненти й знання про те, як змінити свій емоційний стан з немотивованого на позитивний, аналізувати й контролювати власні почуття та емоції, уміти відчувати, розуміти настрій оточення. Емоційний інтелект є властивістю особистості у визначенні успіху взаємодії, зокрема, професійної, кар'єрного зростання. Володіючи цим інтегральним особистісним утворенням, майбутній фахівець зможе кваліфіковано виконувати професійну, комунікативну діяльність, що стане свідченням його конкурентоспроможності.

Спираючись на наукові здобутки вчених, ми дійшли висновку, що досягти високого рівня конкурентоспроможності неможливо без наявності в майбутнього фахівця постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати власну діяльність. Тому особливо важливим складником конкурентоспроможності є рефлексія, яка об'єднує компетенції самопізнання й самоаналізу цінностей, інтересів, мотивів, ефективності діяльності та вчинків особистості й подальшого формування корегувального впливу на інші складові. На думку Л. Мітіної, «розвиток конкурентоспроможної особис-

тості – це розвиток рефлексивної особистості, яка здатна організувати власну діяльність у поведінку в динамічних ситуаціях, володіє новим стилем мислення, нетрадиційними підходами до вирішення проблеми, адекватним реагуванням в нестандартних ситуаціях» [7, с. 115].

Висновки. Конкурентоспроможність фахівця являє собою переваги конкретного індивідуума перед іншими, які виконують аналогічні трудові операції. Мета закладу вищої освіти полягає не лише в підвищенні рівня підготовки молодих фахівців, а й у забезпеченні якості нової сутності цієї підготовки до успішної діяльності та ефективної праці в далекому майбутньому. Конкурентоспроможного фахівця потрібно розглядати не тільки як продукт навчального закладу, а і як особистість, яка має певні якості, може досягти високих результатів у своїй діяльності та внести свої новітні технології в досягнення тієї організації, де вона працює. Такі фахівці мають прагнути до безперервного підвищення професійної майстерності та володіти високою адаптаційною й професійною мобільністю; бути спроможними до створення й використання високих технологій; мати сформовані міцні моральні засади, культуру, відповідальність; бути готовими до постійних змін громадських відносин. Щодо конкурентоспроможності, то фахівці мають зосереджуватись на досягненні конкретної соціально значущої мети.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Конкурентология: учебный курс для творческого развития конкурентоспособности. Казань, 2004. 468 с.
2. Андріяко Т. Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця. *Вісник Черкаського університету. Серія: педагогічні науки*. Черкаси, 2010. Вип. 189. Ч. 2. С. 110–116.
3. Андрущенко Т. В. Вимоги до конкурентоспроможного спеціаліста. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Київ, 2007. № 5. С. 43–47.
4. Богиня Д. П. Концептуальні підходи до визначення кількості робочої сили на ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 1999. № 6. С. 38.
5. Дудко Л. Л. Конкурентоспроможність спеціаліста в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Київ, 2004. 196 с.
6. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 1. П. 5, 24.
7. Митина Л. М. Психологія розвитку конкурентоспособной личности. Москва, 2002. 400 с.
8. Романовська О. О. Конкурентоспроможність як інтегральна якість особистості фахівця. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2008. Вип. 51. С. 308–312.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. *Ось-89*. Москва, 1997. 255 с.
10. Фридрих А. фон Хайек. Индивидуализм и экономический порядок. *Изограф*. Москва, 2000. 256 с.
11. Широкобоков С. Н. Оценка качества подготовки конкурентоспособного специалиста в вузе. Нижний Новгород, 1999. С. 34–38.
12. Kagan S. & Kagan M. Multiple intelligence. *The Complete MI Book*. San Clemente, CA, 2004. 828 с.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2018

Мороз Г. Н. Сущность понятия «конкурентоспособность специалиста» как условие его успеха на рынке труда

В статье проанализирована сущность понятия «конкурентоспособность специалиста» как условие его успеха на рынке труда и «конкуренция» – одна из важнейших составляющих рыночной экономики с точки зрения экономистов как поведенческая категория, состязание между субъектами, соперничество между старым и новым, а также инновационными идеями. Наиболее важной составляющей конкурентоспособности является рефлексия, которая объединяет компетенции самопознания и самоанализа ценностей, интересов, мотивов, эффективности деятельности и поступков личности и дальнейшего формирования коррекционного влияния на другие составляющие.

Ключевые слова: конкурентоспособность специалиста, конкуренция, соперничество, конкурентоспособная личность, рефлексия, самореализация и саморазвитие личности, самодиагностика личностных качеств.

Moroz G. The Essence of the Concept «Competitiveness of a Specialist» in the Labor Market

The article analyses the essence of the concept «competitiveness of a specialist» as a condition for the success in the Labor Market and «competition» – one of the most important components of a market economy from the point of economists' view as a behavioral category, as competition between subjects, as a rivalry between the old and the new, and innovations. The problem of the influence of education on the formation of human consciousness as a competitor was considered if this is converted into self-study, and development in self-development and creative self-realization of the individual. Nowadays science, education and Labor Market are interrelated, that requires the direction of science on the formation of a person capable for competition, which is an integral part of the public life.

Competition is a rivalry between producers of goods and services for the market, this is a competition for maximizing personal advantage of Market's ownership; competition is the advancing force behind the development of subjects of professional activity, accompanied by their mutual development, a change in their behavior, activities and relationships; competition is marked by the qualitative interaction of two or more subjects who have one goal – to achieve the highest result in their field of activity: health care, education, science, economics – but achieving it is possible only by one of the competitors. Only those competitors can be successful in achieving the goal – who have the appropriate professional resources: knowledge, skills, qualities, motives, high level of professional activity. Personality must be self-motivated as it should have a new style of thinking capable of planning and organizing its own activities – this is how the person's reflection develops. The ways and methods of teachers' work with students are defined that influence on development and self-development of a young specialist as well as a competitive personality.

Key words: competitive specialist, competition, rivalry, competitive personality, reflection, self-realization and self-development of personality, self-diagnosis of personal qualities.